

**Гаєвський І.В.**

Інституту підготовки кадрів Державної служби зайнятості України

## **ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ: СУТНІСТЬ, ОСНОВНІ КОНЦЕПЦІЇ ТА ПІДХОДИ**

*У межах статті здійснюється аналіз сутності екологічної політики держави в публічному управлінні, що зумовлює гностичну й технологічну зміну функціональної ролі держави в напрямі запровадження новітніх інструментів локалізації негативних процесів у сфері екологічної безпеки людства. Визначено, що одним з інструментів впливу держави на сферу природокористування та збереження органічної стабільності природних ресурсів і життєдіяльності людини є екологічна політика.*

*У статті акцентовано увагу на деконструкції традиційної функціональної ролі держави та моделей екологічної політики держави в напрямі забезпечення соціально-економічного й екологічного розвитку держави та її регіонів, на підставі чого увиразнюється гностична доцільність запровадження нових методологічних принципів і засад формування правового регулювання й організації природоохоронної діяльності держави, що тим самим слугувало би формуванню результативних екологічних відносин і вирішенню пріоритетних екологічних проблем держави.*

*Показано, що в загальностратегічному відношенні реалізація державою єдиної державної політики в галузі екології, будучи спрямованою на охорону навколишнього середовища та раціональне природокористування, методологічно й технологічно має слугувати зміцненню природно-ресурсного, інтелектуального й економічного потенціалу держави у вирішенні глобальних і національних екологічних проблем. Це свідчить про те, що запровадження результативної екологічної політики держави має слугувати локалізації відповідних деградаційних чинників природного середовища не лише на національному, але й на глобальному рівнях.*

*Розкрито сутність і зміст екологічної політики держави, систематизовано основні дослідницькі підходи до її ідентифікації як високоефективного інструменту запровадження специфічних засобів організації та забезпечення стабільності екологічного розвитку держави, розкрито методологічний і технологічний зміст політики держави у сфері забезпечення раціонального природокористування, її цілі, принципи та завдання, показано відмінність традиційних концепцій ідентифікації екологічної політики держави.*

**Ключові слова:** екологічна політика держави, сучасний глобальний розвиток, раціональне природокористування, відтворення природних ресурсів, екологічна проблематика.

**Постановка проблеми.** Актуалізація екологічної проблематики набуває особливого увиразнення в умовах пошуку нових форм і засобів впливу держави на екологічну кризу та наближення глобальної екологічної катастрофи, що породжує демографічну небезпеку життєдіяльності людства. Водночас варто враховувати той факт, що в умовах розвитку сучасного світу не існує національних екологічних проблем – існують глобальні екологічні проблеми, «пов'язані зі зміною клімату, втратою біологічного різноманіття, опустелюванням та іншими негативними для навколишнього середовища процесами, зростанням екологічного збитку від стихійних лих і техногенних катастроф, забрудненням атмосферного повітря, поверхневих і підземних вод, а також морського середовища, що зачіпає

національні інтереси держав» [1, с. 112]. Це все зумовлює гностичну та технологічну зміну функціональної ролі держави в напрямі запровадження новітніх інструментів локалізації негативних процесів у сфері екологічної безпеки людства. Одним з інструментів впливу держави на сферу природокористування та збереження органічної стабільності природних ресурсів і життєдіяльності людини є екологічна політика. Її технологічна доцільність зумовлена також тим, що сучасний світ «переживає екологічну ситуацію, яка різко відрізняється від того, з чим коли-небудь у свої історії стикалось людство, адже небезпечні зміни навколишнього середовища сьогодні набули глобального характеру» [1, с. 137].

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Сьогодні увага як закордонних, так і вітчизняних

дослідників зосереджується на винайденні механізму вдосконалення екологічної політики держави.

Окремим питанням дослідження екологічної політики держави присвячено дослідження таких науковців, як: А. Аверченков, Р. Гізатуллін, У. Дуглас, Н. Реймерс та інших.

**Постановка завдання. Мета статті** – розкрити сутність екологічної політики держави шляхом систематизації основних дослідницьких підходів до її ідентифікації.

Досягнення даної мети зумовлює вирішення таких завдань, як:

– з'ясування сутності поняття «екологічна політика держави», дослідження його практичних аспектів;

– розкриття методологічного та технологічного змісту політики держави у сфері забезпечення раціонального природокористування.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Аналізуючи сутність екологічної політики держави, доцільно враховувати зміну загально-методологічного контексту концептуалізації та функціонального спрямування політики в межах постмодерної держави. На підтвердження цього С. Боголюбов виходить зі спрощеного контексту її розуміння як «сфери суспільних відносин (вид діяльності), які складаються в результаті взаємодії різних великих соціальних груп щодо державної влади, визначення форм, завдань та змісту діяльності держави в різних сферах суспільного життя» [2, с. 234]. Артикулюючи даний зміст ідентифікації політики та прикладення його до конкретних сфер суспільства, варто відзначити іманентну відмінність розуміння політики у ХХ ст. та в першій половині ХХІ ст. Це, на думку В. Данілова-Данільян, зумовлено тим, що в більшості дослідницьких підходів ХХ ст. політика передбачала «захоплення, здійснення, використання державної влади класами, боротьбу їх за неї; у даний час у контексті екологічної, енергетичної, продовольчої, освітньої, медичної й інших сфер силовий складник політики зміщується в бік гуманітарних аспектів, де влада держави не зникає, але відходить на другий, часом задній план чи не єдиного виконавця волі народу» [3, с.144].

Дотримуючись такої гностичної традиції, Н.-А. Робінсон пропонує розуміти політику як «високоєфективний інструмент держави, який передбачає запровадження специфічних засобів організації та забезпечення її різнобічної діяльності в різних сферах суспільного життя, здійснення завдань і функцій як всеосяжним, рухомим

і надійним регулятором суспільних відносин» [4, с. 267]. З огляду на новітню методологічну патетику розуміння державної політики, держава здобуває широкую функціональну можливість для використання потенціалу влади на користь збалансування відносин у різних сферах суспільного життя та врегулювання результативності їх функціонування. Це певним чином свідчить про зміну владно-силового вектора ідентифікації ресурсу політики сучасної держави на владно-економічний, який повинен забезпечити результативність збалансування інтересів між відповідними групами та сферами суспільства.

З огляду на актуальність вирішення екологічної проблематики та розроблення відповідного інструментарію функціонування держави як інституту локалізації екологічних викликів, більшість учених особливу увагу приділяють обґрунтуванню стратегічної ролі держави в даному процесі. У.-О. Дуглас сутність екологічної політики держави вбачає у функціональній спроможності держави володіти ресурсним потенціалом належного реагування на виклики екологічної безпеки. У даному відношенні політика держави має бути спрямована на належне ресурсне реагування на глобальні природні процеси, до яких учений відносить: «зміну клімату та виснаження озонового шару планети, зростання матеріального збитку від стихійних лих і техногенних катастроф тощо, забруднення атмосферного повітря, поверхневих і підземних вод, а також морського середовища» [5, с. 303]. В альтернативу цього держава зобов'язана перманентно розробляти й запроваджувати відповідний інструментарій забезпечення ефективності «суспільного відтворення» як головного чинника впливу на забезпечення належного функціонування людського співтовариства та його впливу на навколишнє середовище. Така функціональна роль держави через реалізацію відповідного адміністративного інструментарію покликана забезпечити «збереження природної рівноваги» та «функціонування екологічних систем». Це передбачає врахування відповідних ринкових чинників «експлуатації земельних, водних, лісових, мінеральних та інших природних ресурсів, а також зростання негативного впливу господарської діяльності підприємств на природне середовище, що призводить до надзвичайно негативних екологічних наслідків» [5, с. 329]. У такий спосіб, на думку вченого, екологічна політика держави має слугувати функціональному стримуванню «деградації і дестабілізації основних компонентів біосфери, втрати її цілісності і стійкості,

скорочення біорозмаїття, здатності до нейтралізації забруднення й інших негативних процесів, руйнування існуючих екологічних систем, деградації природних умов, що забезпечують здоров'я, соціально-економічний і екологічний добробут населення на природних територіях» [5, с. 340].

У методологічному та технологічному відношенні екологічна політика держави, на думку Н. Реймерса, спрямована на «охорону й оздоровлення навколишнього середовища, раціональне використання і відновлення природних ресурсів, збереження та розвиток біосфери, що покликане гарантувати безпечну життєдіяльність людини» [6, с. 117]. Ідеться про те, що функціональний вплив держави має поширюватися на всі підсистеми і компоненти управління природним середовищем. Це зумовлено тим, що політична сфера держави, яка забезпечує регулювання екологічних відносин, передбачає збалансоване функціонування «системи інститутів і відносин, у межах яких відбувається політичне життя і здійснюється державна влада, включаючи безпосередньо саму державу; політичні партії, громадські рухи, організації, профспілки тощо; політичні відносини між елементами даної системи; політичну свідомість; політичні норми, традиції; право» [6, с. 123].

У більшості країн сучасного світу важливим інструментом реалізації екологічної політики держави є запровадження держаних і національних екологічних доктрин, спрямованих на забезпечення реалізації сталого розвитку держави, «високу якість життя і здоров'я її населення, національну безпеку, що може бути забезпечено лише за умови збереження природних систем і підтримки відповідної якості навколишнього середовища» [7, с. 67]. Виходячи із цього, у загально-стратегічному плані реалізація державою єдиної державної політики в галузі екології, будучи спрямованою на охорону навколишнього середовища та раціональне природокористування, методологічно й технологічно має слугувати зміцненню природно-ресурсного, інтелектуального й економічного потенціалу держави у вирішенні глобальних і національних екологічних проблем. Це свідчить про те, що запровадження результативної екологічної політики держави має слугувати локалізації відповідних деградаційних чинників природного середовища не лише на національному, але й на глобальному рівнях.

У межах аналізу сутності й інструментального забезпечення екологічної політики держави на особливу увагу заслуговує підхід Р. Гіззатуліна, у межах якого розроблено інструменти природо-

охоронної політики, які слугують стабільності та результативності екологічного розвитку й екологічної безпеки держави. До таких інструментів учений відносить: 1) екологічні стандарти; 2) екологічні податки; 3) ринкові дозволи на забруднення навколишнього середовища; 4) використання цивільного права [8, с. 63]. На підставі цього ним розроблено систему екологічного законодавства, яка має забезпечити результативність екологічного розвитку держави. Її основними елементами виступають: *природоресурсне законодавство*, яке включає нормативні акти, що регулюють охорону і використання окремих видів природних ресурсів (землі, ліси, надра, води, атмосфера, тваринний світ тощо); *природоохоронне законодавство*, яке включає нормативні акти, які регулюють охорону навколишнього середовища загалом [8, с. 65]. Використання цих двох підсистем має слугувати стимулюванню раціонального природокористування й охорони навколишнього середовища.

Своєрідним гностичним продовження наведеної вище концепції розуміння функціонального змісту екологічної політики держави слугує підхід А. Анісімова, у межах якого розроблено відповідні параметри стимулювання державою природокористування. Серед них такі: 1) надання податкових та інших пільг під час упровадження існуючих технологій, нетрадиційних видів енергії; 2) використання вторинних ресурсів і перероблення відходів, а також здійснення інших ефективних заходів щодо охорони навколишнього середовища відповідно до законодавства держави [9, с. 24]. Учений особливу увагу звертає на активізацію функціональної ролі держави в запровадженні прогресивних технологій екологічного розвитку та модернізації системи природокористування шляхом створення необхідної нормативної бази реалізації заходів у сфері охорони навколишнього середовища. Такий підхід безпосередньо передбачає формування гнучкої системи співвідношення лімітів і плати за природокористування.

У контексті розроблення функціонально результативної регіональної політики держави у сфері екології Н. Жаворонкова звертає увагу на доцільність урахування «еколого-економічних особливостей природних територій» у «старо-промислових і новоосвоюваних регіонах». Ідеться про методологічну відмінність і доцільність урахування типологічних особливостей функціонування районів під час розроблення відповідних стратегій екологічного розвитку держави. Така аргументація вченого базується на тому, що «природні тери-

торії в «старопромислових регіонах» традиційно мають комплекс складних екологічних і соціальних проблем, які необхідно негайно вирішувати для запобігання подальшому погіршенню умов проживання населення і деградації навколишнього середовища» [10, с. 77]. Екологічна політика держави під час розроблення та реалізації відповідного адміністративного інструментарію має враховувати специфічні екологічні та соціальні умови регіону, стан його природного середовища, демографічну ситуацію. Дотримуючись такої методологічної конструкції, учений вказав на стратегічні пріоритети екологічної політики держави, серед яких: «збереження та відновлення природного біологічного різноманіття та ландшафтів на освоєних територіях, мінімізація шкоди, яка завдається природному середовищу» [10].

Усе це свідчить про посилення правового регулювання екологічної сфери держави в «новоосвоюваних» регіонах і специфічних природно-екологічних умов їхнього функціонування. Такий підхід, на думку європейських експертів, увиразнює доцільність запровадження державою стратегії комплексного освоєння природних ресурсів, яка передбачає «правові заходи й еколого-правові вимоги до здійснюваної господарської діяльності, спрямовані насамперед на забезпечення правового режиму територій, особливого порядку й умов користування природними ресурсами, їх комплексного, раціонального використання, охорони навколишнього середовища й екологічної безпеки, обмеження негативного впливу господарської діяльності на середовище проживання населення, реалізацію їхніх екологічних, соціальних та інших прав» [11].

Такий контекст розуміння стратегічного та функціонального спрямування екологічної полі-

тики держави передбачає «обов'язковість» урахування сучасних індивідуально-типологічних екологічних умов життєдіяльності держави та її регіонів. Саме тому, на думку М. Дудікова, «у сучасних економічних умовах державна і регіональна екологічна політика, а також законодавство, публічне управління повинні бути спрямовані на забезпечення соціально-економічного, екологічного розвитку промислових регіонів, підтримку якісного стану природного середовища, раціонального використання і відтворення природних ресурсів, їх охорони» [12, с. 55]. Це свідчить про деконструкцію традиційної функціональної ролі держави та моделей екологічної політики держави в напрямі забезпечення соціально-економічного й екологічного розвитку держави та її регіонів. На підставі цього увиразнюється гностична доцільність запровадження нових методологічних принципів і засад формування правового регулювання й організації природоохоронної діяльності держави, що тим самим слугувало б формуванню результативних екологічних відносин і вирішенню пріоритетних екологічних проблем держави.

**Висновки.** Отже, здійснений аналіз екологічної політики держави дозволив розкрити її сутність і зміст, систематизувати основні дослідницькі підходи до її ідентифікації як високоефективного інструменту запровадження специфічних засобів організації та забезпечення стабільності екологічного розвитку держави, розкрити методологічний і технологічний зміст політики держави у сфері забезпечення раціонального природокористування, її цілі, принципи та завдання, показати відмінність традиційних концепцій ідентифікації екологічної політики держави.

#### Список літератури:

1. Бодрийяр Ж. Общество потребления. Его мифы и структуры. Москва : Республика ; Культурная революция, 2006. 524 с.
2. Боголюбов С. Реализация экологической политики посредством права : монография. Москва : Институт законодательства и сравнительного правоведения при правительстве Российской Федерации ; Инфра-М, 2015. 489 с.
3. Данилов-Данильян В. Устойчивое развитие. *Глобалистика и современный мир*. Москва, 2013. 724 с.
4. Робинсон Н.-А. Правовое регулирование природопользования и охраны окружающей среды в США. Москва, 2010. 611 с.
5. Дуглас У.О. Хроника экологического бедствия. Пер. с англ. Москва, 2016. 478 с.
6. Реймерс Н. Природопользование. *Политика и право*. Москва, 2017. 598 с.
7. Аверченков А. Экологическая политика в переходный период: проблемы и решения. *Вопросы экономики*. 2015. № 5. С. 63–79.
8. Гиззатуллин Р. Экологическое право и основы государственной политики в области экологического развития. Москва, 2015. 289 с.
9. Анисимов А. О некоторых направлениях экологической политики по совершенствованию правового режима зон экологического неблагополучия. Москва, 2016. 309 с.

10. Природоресурсное законодательство в условиях модернизации экономики государства: современные проблемы развития : монография / под ред. Н. Жаворонковой. Москва : Норма ; Инфра-М, 2014. 411 с.

11. Руководство ЕС по выполнению директив, базирующихся на принципах Нового и Глобального подходов. URL: <http://www.ctec.lv/userfiles/files/New%20Approach%20and%20European%20standardisation.pdf>.

12. Дудиков М. Правовая регламентация использования экономических методов реализации публичного интереса в процессе недропользования. Москва, 2016. 311 с.

### **Gayevskyy I.V. ENVIRONMENTAL POLICY OF THE STATE: ESSENCE, MAIN CONCEPTS AND APPROACHES**

*Within the limits of this article the analysis of essence of ecological policy of the state in public management is carried out, which causes the gnostic and technological change of the functional role of the state in the direction of introduction of the newest tools of localization of negative processes in the field of ecological safety of mankind. It is determined that one of the instruments of state influence on the sphere of natural resources use and preservation of organic stability of natural resources and human life is ecological policy.*

*The article focuses on the deconstruction of the traditional functional role of the state and models of the state's environmental policy in the direction of ensuring the socio-economic and ecological development of the state and its regions, on its basis the gnostic expediency of introducing new methodological principles and grounds of formation of legal regulation and organization of environmental activity of the state, which thereby would serve the formation of effective environmental relations and the resolution of priority environmental problems of the state.*

*It is shown that in the general strategic sense, the state's implementation of a unified state policy in the field of ecology, aimed at environmental protection and rational use of natural resources, should, methodologically and technologically, serve to strengthen the natural resources, intellectual and economic potential of the state in solving global and national environmental problems. This suggests that the introduction of effective environmental policy of the state should serve not only localization of the relevant degradation factors of the natural environment at the national but also at the global level.*

*The essence and content of ecological policy of the state are described, the main research approaches to its identification are systematized as a highly effective instrument for the introduction of specific means of organization and ensuring the stability of the ecological development of the state, the methodological and technological content of the state policy in the field of ensuring the rational use of nature, its goals, principles and objectives, distinction of traditional concepts of identification of the state's environmental policy is shown.*

**Key words:** *ecological policy of state, modern global development, rational use of nature, reproduction of natural resources, ecological problems.*